17
පාඩම

අභිධර්මය - II

අහේතුක සිත් 18

අභිධර්මයේ දී අකුසල් සිදුකිරීමට මුල්වන ලෝභ, දෝස, මෝහ යන හේතු තුනක් ද කුසල් සිදුකිරීමට මුල්වන අලෝභ, අදෝස, අමෝහ යන හේතු තුනක් ද යනුවෙන් හේතු හයක් තිබේ. ඒවා යෙදෙන කුසලාකුසල සිත් සහේතුක සිත් යැයි කියනු ලැබේ. ඒ හේතු හයෙන් එකක් හෝ හරිහැටි නොයෙදෙන සිත් අහේතුක සිත් නම් වේ.

අකුසල විපාක සිත් ය.
කුසල විපාක සිත් ය.
ක්‍රියා සිත්

යැයි අහේතුක සිත් කොටස් තුනකි. ඒවාට අහේතුක යැයි කියන්නේ ඉහත කී ලෝභාදී හේතු හය මුල්නොවන නිසා මිස ඒවා පහළ වීමට කිසිම හේතුවක් නැති නිසා නොවේ. මන්ද ලොව කිසිවක් හේතු නැතිව සිදු නොවන බැවිනි.

අකුසල විපාක සිත්	07
කුසල විපාක සිත්	08
ක්‍රියා සිත්	03
සියල්ල	18

අකුසල විපාක සිත් 07

විපාකය යනු කුසලාකුසල කළ තැනැත්තාගේ සිතෙහි කුසලාකුසලයන්ගේ බලයෙන් අනාගතයේ හෝ ඵල ලබන අස්ථාවේ ඇතිවන සිත් ය. සිත් උපදනා ස්ථාන වශයෙන් ද සිත්වලින් සිදුකරන කෘත්‍යයන්ගේ වශයෙන් ද අකුසල විපාක සිත් 07 කි. එනම්,

01. උපෙක්ඛා සහගත චක්ඛු විඤ්ඤාණ සිත

ඇසත්, අනිටු රූපයත් මුණ ගැසීම නිසා පහළවන මධ්‍යස්ථ වේදනාවෙන් යුත් අකුසල විපාක චක්ඛු විඤ්ඤාණ සිත.

02. උපෙක්ඛා සහගත සොත විඤ්ඤාණ සිත

කනෙහි අනිටු ශබ්දය ගැටීම නිසා මධ්‍යස්ථ වේදනාවෙන් යුක්තව පහළවන අකුසල විපාක සෝත විඤ්ඤාණ සිත.

03. උපෙක්ඛා සහගත ඝාණ විඤ්ඤාණ සිත

ඝාණ හෙවත් නාසයෙහි අනිටු ගන්ධය ගැටීම නිසා මධ්‍යස්ථ වේදනාවෙන් යුක්තව පහළවන අකුසල විපාක ඝාණ විඤ්ඤාණ සිත.

04. උපෙක්ඛා සහගත ජිව්හා විඤ්ඤාණ සිත

දිවෙහි අමිහිරි රසය ස්පර්ශ වීම නිසා මධ්‍යස්ථ වේදනාවෙන් යුක්තව පහළවන අකුසල විපාක ජිව්හා විඤ්ඤාණ සිත.

05. දුක්ඛ සහගත කාය විඤ්ඤාණ සිත

වේදනාකාරී ස්පර්ශයක් කයෙහි ගැටීම නිසා දුක් වේදනා දෙමින් ම පහළවන අකුසල විපාක කාය විඤ්ඤාණ සිත.

06. උපෙක්ඛා සහගත සම්පටිච්ඡන සිත

ඉහත කී චක්ඛු විඤ්ඤාණ ආදී විඤ්ඤාණ විසින් ගන්නා ලද අරමුණු පිළිගන්නා මධ්‍යස්ථ වේදනා සහිත අකුසල විපාක සම්පටිච්ඡන සිත ය.

07. උපෙක්ඛා සහගත සන්තීරණ සිත

ඒ සම්පටිච්ඡන සිතින් පිළිගත් අරමුණ තීරණය කරන්නාක් මෙන් පහළවන මධ්‍යස්ථ වේදනාවෙන් යුත් අකුසල විපාක සන්තීරණ සිත.

''**චක්ඛුං ච පටිච්ච රූපෙ ච උප්පජ්ජති චක්ඛු විඤ්ඤාණං**'' යන සූත්‍ර පිටකයේ එන විවරණය අනුව ඉන්ද්‍රියත් අරමුණත් ගැටුණු පමණින් විඤ්ඤාණ සිත් පහළ වේ. අභිධර්මයේ චිත්ත වීථි ක්‍රමය හෙවත් සිත ගමන් කරන ක්‍රමය අනුව එසේ පහළවුණ සිත ගත් අරමුණ සම්පටිච්ඡන සිතින් පිළිගන්නා අවස්ථාව ද සිතකි. එය සම්පටිච්ඡනය යි. එහි ස්වභාවය තීරණය කරන අවස්ථාව ද සිතකි. එය සන්තීරණය යි. මේ සන්තීරණ සිත දක්වා ම සැප හෝ දුක් හෝ හොඳ නරක හෝ වේදනාවක් දැනෙන්නේ නැත. මෙම අකුසල විපාක සිත් හතෙන් හයක ම වේදනාව උපෙක්ඛා සහගත හෙවත් මධ්‍යස්ථ වන්නේ මේ නිසා ය. ඒ අරමුණ සැප වේදනා හෝ දුක් වේදනා උපදවන්නේ සන්තීරණයෙන් පසුවයි. කාය විඤ්ඤාණ සිත පමණක් දුක්ඛ සහගත යැයි කීවේ මදුරුවෙක් විදින අවස්ථාව මෙන් අකුසල විපාක වේදනාව ශරීරයෙහි ගැටෙන්නේ ම දුකක් උපදවමින් බැවිනි.

මෙවා අකුසල විපාක වන්නේ ඇයි? සත්ත්වයාට ඇස, කන නාසාදී ඉන්ද්‍රියයන් ලැබී ඇත්තේ පූර්ව කර්මානුරූපවය. ඒවාට හමුවන අරමුණු අනිටු අරමුණු වන්නේ පෙර කළ අකුසල විපාක වශයෙන් බවත්, එම ඉන්ද්‍රියයන්ට මිහිරි ඉෂ්ටාරම්මණ ලැබෙන්නේ පෙර කළ කුසල විපාක නිසා බවත්, අභිධර්මයේ ම ඉගැන්වේ. අප සැප දුක යැයි කියන්නේ ද

මෙයට ය. සැකෙවින් කිවහොත් දුක් ලැබෙන්නේ අකුසල කර්ම නිසා ය. සැප ලැබෙන්නේ කුසල කර්ම නිසා ය. ඒවා ඉන්ද්‍රිය නමින් හැඳින්වෙන විඤ්ඤාණවලට ඇතුළත් ව ඇත්තේ එම සැප දුක් විඳින්නේ ඉන්ද්‍රියයන් මගින් වන නිසා ය. මෙම කාරණය කුසල විපාක සිත්වලට ද මේ ආකාරයෙන් ම යොදාගත යුතු ය.

අහේතුක කුසල විපාක සිත් 08

01. උපෙක්ඛා සහගත චක්ඛු විඤ්ඤාණ සිත

ඇසත් ඉෂ්ට (සොඳුරු) රූපත් මුණගැසීම නිසා මධ්‍යස්ථ වේදනාවෙන් යුතුව පහළවන කුසල විපාක චක්ඛු විඤ්ඤාණ සිත.

02. උපෙක්ඛා සහගත සොත විඤ්ඤාණ සිත

සෝත හෙවත් කණත්, මිහිරි ශබ්දයත් මුණගැසීම නිසා මධ්‍යස්ථ වේදනාවෙන් යුතුව පහළවන කුසල විපාක සොත විඤ්ඤාණ සිත.

03. උපෙක්ඛා සහගත ඝාණ විඤ්ඤාණ සිත

ඝාණ හෙවත් නාසයත් සුගන්ධයත් මුණ ගැසීම නිසා මධ්‍යස්ථ වේදනාවෙන් යුතුව පහළවන කුසල විපාක ඝාණ විඤ්ඤාණ සිත.

04. උපෙක්ඛා සහගත ජිව්හා විඤ්ඤාණ සිත

දිවත් මිහිරි රසයත් මුණ ගැසීම නිසා මධ්‍යස්ථ වේදනාවෙන් යුතුව පහළවන කුසල විපාක ජිව්හා විඤ්ඤාණ සිත.

05. සුඛ සහගත කාය විඤ්ඤාණ සිත

සුඛ ස්පර්ශයක් කයෙහි ගැටීම නිසා පහළවන කුසල විපාක කාය විඤ්ඤාණ සිත.

06. උපෙක්ඛා සහගත සම්පටිච්ඡන සිත

ඉහත කී කුසල විපාක විඤ්ඤාණ සිත් පහට අරමුණු වූ මිහිරි අරමුණු පිළිගනිමින් පහළවන කුසල විපාක මධ්‍යස්ථ වේදනාවෙන් යුතු සම්පටිච්ඡන සිත.

07. සොමනස්ස සහගත සන්තීරණ සිත

එසේ විඤ්ඤාණ පසට අරමුණු වන ඉතා මිහිරි අරමුණක් සතුටින් ම තීරණය කරමින් පහළවන කුසල විපාක සෝමනස්ස සහගත සන්තීරණ සිත.

08. උපෙක්ඛා සහගත සන්තීරණ සිත.

එකී විඤ්ඤාණ පසට අරමුණුවන ඉතා මිහිරි නොවූ මධ්‍යම අරමුණු තීරණය කිරීමේ දී පහළවන මධ්‍යස්ථ වේදනාවෙන් යුතු කුසල විපාක සන්තීරණ සිත.

අහේතුක ක්‍රියා සිත් 03.

මෙතෙක් දක්වන ලද සිත් පහළොව ම ලෝභ, දෝස ආදී හේතු නැති එහෙත් කර්ම විපාක වශයෙන් ලැබෙන සිත් ය. කර්මයකුත් නොවන කර්ම විපාකයකුත් නොවන සිත් වලට ක්‍රියා සිත් යැයි කියනු ලැබේ. සෑම සිතක් ම සිතේ ක්‍රියාකාරකමකි. එයින් කුසල ක්‍රියාවන් කුසල සිත් වශයෙන් ද අකුසල ක්‍රියාවන් අකුසල සිත් වශයෙන් ද ඒවායින් උපදවන විපාක විපාක සිත් වශයෙන් ද හඳුන්වන ලදී. මේ කිසිවකට නොගැනෙන ක්‍රියාකාරකම් තුනක් සිතෙහි තිබේ. ඒවා ඒ ක්ෂණයෙහි උපදින සිත් මිස පෙර හේතුවකින් හෝ කුසලාකුසල කර්ම වශයෙන් හෝ උපදින ඒවා නොවේ. ඒවා නම්,

01. උපෙක්ඛා සහගත පඤ්චද්වාරාවජ්ජන සිත.

චක්ඛු ආදී පඤ්චද්වාරයට පැමිණෙන අරමුණු මෙනෙහි කරන මධ්‍යස්ථ වේදනාවෙන් යුතු සිත.

02. උපෙක්ඛා සහගත මනොද්වාරාවජ්ජන සිත.

සිතට සිහිවන අරමුණු මෙනෙහි කරන මධ්‍යස්ථ වේදනාවෙන් යුතු මනෝද්වාරාවජ්ජන සිත.

06. සොමනස්ස සහගත හසිතුප්පාද සිත.

බුදු, පසේබුදු, මහරහතන් වහන්සේලාට රාගයෙන් තොරව හුදු සොම්නසින් සිනහ පහළවන සිත.

සිත බාහිර කිසිදු අරමුණක් නොගෙන පවතින අවස්ථාව භවංග සිත නමින් හැඳින්වේ. එය අරමුණුවලට යොමුවන අවස්ථාව ආවජ්ජන යැයි කියනු ලැබේ. ආවජ්ජන ක්‍රම දෙකකි.

1. පඤ්චද්වාරාවජ්ජන සිත

ඉන්ද්‍රියයන්ට මුණගැසෙන අරමුණු ආවර්ජන හෙවත් මෙනෙහි කිරීම.

2. මනොද්වාරාවජ්ජන සිත

සිතට කල්පනා වන අරමුණ ආවර්ජනය හෙවත් මෙනෙහි කිරීම යනුවෙනි.

නිදසුනක් ලෙස කෙනෙක් නිදාසිටින විට සිත පවතින්නේ භවංග තත්වයේ ය. ඔහු ශබ්දයක් ඇසී අවදිවන විට ඒ භවංග සිත බිඳී ආවජ්ජන අවස්ථාවට පත්වේ. එය සිදුවන්නේ මෙසේ ය.

බැහැරින් ශබ්දයක් මතුවන විට මුලින් ම භවාංගය චලනය හෙවත් සැලීම වේ. දෙවනුව භවංග උපච්ඡේදනය හෙවත් භවංග සිතුවිලි පරම්පරාව සිඳීම සිදු වේ. ශබ්දය පංචද්වාරයෙන් එකක් වන කනට අරමුණු වන්නක් නිසා පංචද්වාරාවජ්ජන සිත තෙවනුව පහළ වේ. එය කනට අරමුණුවන විට සෝත විඤ්ඤාණ සිත පහළ වේ. මෙහි කියන ලද්දේ එකී පඤ්චද්වාරාවජ්ජන අවස්ථාවයි.

මනොද්වාරාවජ්ජනය

ඇතැම් අරමුණු පඤ්චද්වාරයට යොමු නොවී කෙලින් ම මනෝද්වාරයට ම පැමිණෙයි. එනම් කල්පනාවට යොමුවීමයි. සිහිකිරීමයි. එයට මනෝද්වාරාවජ්ජනය යැයි කියනු ලැබේ. මේ සිත් දෙකම පහළවීමට අරමුණු ඉන්ද්‍රියයන්හි ගැටීම හෝ සිතට කල්පනා වීම හේතුවන නමුත් ලෝභාදී හේතු තවමත් මුල්වී නැති නිසා අහේතුක ය. ඒවා කුසලාකුසල කර්ම හෝ විපාක කාර්යයක් තවම සිදුකර නොමැති නිසා ක්‍රියා සිත් නම් වේ.

හසිතුප්පාදය.

බුදු, පසේබුදු මහරහතන් වහන්සේලාට සිතේ ප්‍රසන්න භාවය නිසා උපන් සොම්නසින් සිනා පහළ වේ. එහි කුසල හේතුවක් හෝ අකුසල හේතුවක් නැත. කුසල කර්මත් නොවේ. අකුසල කර්මත් නොවේ. හුදෙක් සිතේ ප්‍රසන්න භාවයේ ක්‍රියාකාරකමක් පමණි. ඒ නිසා එය ද ක්‍රියා සිත් ගණයට වැටේ.

සත්තාකුසල පාකානි පුඤ්ඤපාකානි අට්ඨධා
කිරිය චිත්තානි තීනීති අට්ඨා රස අහෙතුකා

අහේතුක අකුසල් විපාක සිත් සතය, අහේතුක කුසල විපාක සිත් අට ය. අහේතුක ක්‍රියා සිත් තුන යැයි අහේතුක සිත් අටලොස් (18) වැදෑරුම් වේ.

කාමාවචර කුසල් සිත්

දාන, සීල, භාවනා, පත්තිදාන, පත්තානුමෝදනා, වෙය්‍යාවච්ච, අපචායන, ධම්මසවන, ධම්මදේශනා, දිට්ඨිජ්ජුකම්ම යන දස පුණ්‍යක්‍රියා සිදුකිරීමේ දී සාමන්‍ය ශ්‍රද්ධාවන්තයාට පහළවන කුසල් කාමාවචර කුසල් නමින් හැඳින්වේ. එසේ හැඳින්වෙන්නේ ඒවායින් ලැබිය හැක්කේ දිව්‍ය ලෝක සය සහ මනුෂ්‍ය ලෝකය යන කාම සුගතිවල සැප විපාක පමණක් වන හෙයිනි. එසේ කාම සුගතීන්හි විපාක දෙන කුසල් කරන තැනැත්තාට ඇතිවන කුසල සිත් අටකි. මේවාට මහා කුසල හෙවත් අටමහා කුසල් යැයි ද කියනු ලැබේ.

මෙය අටක් වන්නේ සෝමනස්ස සහගත හා උපෙක්ඛා සහගත යන වේදනාව අනුවත් ඥාන සම්පයුත්ත හා ඥාන විප්පයුත්ත යන ඥාන අනුවත් අසංඛාර හා සසංඛාර යන භේදය අනුව ය.

01. සොමනස්ස සහගත ඤාණ සම්පයුත්ත අසංඛාරික සිත.
02. සොමනස්ස සහගත ඤාණ සම්පයුත්ත සසංඛාරික සිත.
03. සොමනස්ස සහගත ඤාණ විප්පයුත්ත අසංඛාරික සිත.
04. සොමනස්ස සහගත ඤාණ විප්පයුත්ත සසංඛාරික සිත.
05. උපෙක්ඛා සහගත ඤාණ සම්පයුත්ත අසංඛාරික සිත.
06. උපෙක්ඛා සහගත ඤාණ සම්පයුත්ත සසංඛාරික සිත.
07. උපෙක්ඛා සහගත ඤාණ විප්පයුත්ත අසංඛාරික සිත.
08. උපෙක්ඛා සහගත ඤාණ විප්පයුත්ත සසංඛාරික සිත.

සොමනස්ස සහගත

දන් දීම් ආදී දස කුසලයෙහි යෙදෙන්නාගේ බලවත් ශ්‍රද්ධාව දර්ශන සම්පත්තිය හෙවත් සම්‍යග් දෘෂ්ටිය ප්‍රත්‍ය සම්පත්තිය, ප්‍රතිග්‍රාහක සම්පත්තිය, ප්‍රදේශ සම්පත්තිය, කාල සම්පත්තිය, යන මේවා රිසි සේ පහසුවෙන් ලැබීම, ඒ කුසල චේතනාව සෝමනස්ස සහගත වීමට හේතු වේ. මෙහි ප්‍රදේශ සම්පත්තිය හා කාල සම්පත්තිය යනු සුදුසු ප්‍රදේශයක වාසය කිරීමත් බුද්ධෝත්පාද කාලයක් වීමත් ය.

උපෙක්ඛා සහගත

එකී පරිවාර කරුණුකාරණා කැමැති සැටියෙන් නොලැබීම නිසා හෝ ශ්‍රද්ධා බලයේ අඩුබව නිසා හෝ සිත මධ්‍යස්ථ තත්වයෙන් පැවැතීමයි.

ඤාණ සම්පයුත්ත

කුසලය පිළිබඳ සැබෑ තත්වය දැනීම හෙවත් ඒවායින් ඉෂ්ට විපාක ලැබෙන්නේ යැයි දැනීම ප්‍රඥාව ලැබීමට හේතුවන කර්ම ශක්තිය තිබීම, බඹලොව සිට පැමිණීම, ශ්‍රද්ධාදී ඉන්ද්‍රිය ධර්ම මුහුකුරා යෑම නීවරණයන්ගෙන් සිත තදංග වශයෙන් හෝ නිරාවරණය වී සිටීම යන මේ කාරණා කුසල් සිතක් ඥාන සම්පයුක්ත වීමට හේතු වේ.

ඤාණ විප්පයුත්ත

ඉහත කී කාරණා ද යම් යම් දේ අඩුවීමෙන් දුර්වල වීමෙන් පුණ්‍ය කර්මය කරන අවස්ථාවේ සිත ඥාන විප්පයුත්ත විය හැකි ය. ප්‍රමාණවත් ඥානයෙන් තොරවිය හැකි ය.

අසංඛාරික හා සසංඛාරික

අනුන්ගේ නියෝගයක් හෝ මෙහයවීමක් නොමැතිබව. තමාගේ ම පසුබැසීමකුත් නැතිව තියුණු එඩිතර සිතින් යුක්තව පුණ්‍ය කර්මය කරන විට එය අසංඛාරික වේ. ඊට අමතරව ඒ තැනැත්තා නිවාස පහසුකම් ඍතු පහසුකම්, ආහාර පහසුකම් ආදියෙන් පිරිපුන්ව සිටීමත් දන් දී පුරුදු බවත් අසංඛාර වීමට හේතුවන බව දැක් වේ.

සසංඛාරික යනු ඉහත කී කාරණා දුර්වල වීමෙන් හෝ අනුන්ගේ මෙහෙය වීමෙන් සිදුකිරීමයි.

01. ඉහත කී පරිදි පින්කමට අවශ්‍ය කාරණා සහ හුරුපුරුදුකම් පහසුවෙන් ලැබී තිබීම නිසා සොම්නසින් යුක්තව කර්ම කර්මඵල දන්නා නුවණින් ද යුක්තව අනුන්ගේ මෙහය වීමක් ද නැතිව දානාදී දසකුසල කර්මයන් සිදුකිරීමේ දී සෝමනස්ස සහගත ඥාන සම්පයුක්ත අසංඛාරික යන පළමුවන කුසල් සිත උපදී.

02. සොම්නසින් හා නුවණින් යුක්තව අනුන්ගේ මෙහෙයවීමෙන් හෝ නැවත නැවත පසුබසින තමා, තමා විසින් ම උනන්දු කරවීමෙන් ද සසංඛාරික වේ.

03. කුඩා දරුවෙක් හෝ ආගම දහම නොදන්නා කෙනෙකු වැනි පුද්ගලයෙක් සොම්නසින් පමණක් යුක්තව කම්පල දන්නා නුවණින් තොරව තමාගේ ම උනන්දුවෙන් දස පුණ්‍ය ක්‍රියාවෙන් යමක් කරන විට සෝමනස්ස සහගත ඥාන විප්පයුක්ත අසංඛාරික සිත උපදී.

04. එවැනි කෙනෙක් සොම්නසින් යුක්තව කම්පල අදහන නුවණින් තොරව මව්පියන් හෝ වෙනත් කෙනෙකුගේ මෙහෙයවීමකින්, උපදේශයකින්, නියෝගයකින් දස කුසලයෙන් යමක් කරන විට සෝමනස්ස සහගත ඥන විප්පයුක්ත සසංඛාරික සිත උපදී.

05. පින්කම පිළිබඳ සොම්නස ඇතිව ශ්‍රද්ධාව හුරු පුරුදුකම් වැනි කාරණා තමාවෙත නොතිබීමත් පින්කමට අවශ්‍ය කරන පරිවාර සම්පත් කැමැති පරිදි නොලැබීමත් නිසා උපේක්‍ෂාවට හෙවත් මධ්‍යස්ථ වේදනාවට වැටුණු සිතින් එනම් වැඩි සොම්නසක් හෝ දොම්නසක් නොමැතිව කර්ම කර්මඵල අදහාගෙන තමාගේ ම දැඩි වුවමනාවෙන් දස පින්කිරියවත්වලින් යමක් කරන තැනැත්තාට උපේක්ඛා සහගත ඥාන සම්පයුක්ත අසංඛාරික සිත උපදී.

06. පරිවාර කරුණු අවශ්‍ය පරිදි සම්පූර්ණ නොවීම නිසා මැදහත් වේදනාවට පත් සිතින් කර්ම කර්මඵල අදහාගෙන අනුන්ගේ මෙහයවීමකින්, උපදේශයකින් හෝ නියෝග යකින් පුණ්‍ය කර්මයක් කරන්නාට උපෙක්ඛා සහගත ඥාන සම්පයුක්ත සසංඛාරික සිත උපදී.

07. මැදහත් වේදනාවෙන් යුතුව කර්ම කර්මඵල පිළිබඳ දැනුමකින් තොරව තමාගේ ම උනන්දුවෙන් පුණ්‍ය කර්මයක් කරන්නාට උපෙක්ඛා සහගත ඥාන විප්පයුක්ත අසංඛාරික සිත උපදී.

08. මැදහත් වේදනාවෙන් යුතුව කම්ඵල දැනීමකින් ද තොරව අනුන්ගේ මෙහෙයවීමකින් හෝ නියෝගයකින් පින්කමක් කරන්නා හට උපෙක්ඛා සහගත ඥාන විප්පයුක්ත සසංඛාරික සිත උපදී.

මේ අටමහා කුසල් සිත් දස පුණ්‍යක්‍රියා චේතනා අනුව සියල්ල එකතුකළ විට කාමාවචර කුසල සිත් අසූවක් වේ. මේවා මහා කුසල් වන්නේ රූපාවචර ආදී කුසල්වලට වඩා බලවත් නිසා නොවේ. කාම සම්පත් ලබාදෙන ඉහළම කුසල් වන බැවිනි. මේ කුසලය බලවත් වීමට හේතුවන සොමනස්ස ආදී කාරණා අතරින් වඩා බලවත් වන්නේ ඥාන සම්පයුක්ත කුසලය යි. ඥාන විප්පයුක්ත කුසලය එතරම් බලවත් නොවේ. සෝමනස්ස සහගත ආදී කාරණා ඊට වඩා අප්‍රධාන කාරණාය. ඒ අතරින් උපෙක්ඛා සහගත කුසලයට වඩා සෝමනස්ස සහගත කුසලය ද සසංඛාරික කුසලයට වඩා අසංඛාරික කුසලය ද බලවත් වන්නේ ය. මේ කිසිම කුසලයක් ඥාන සම්පයුක්ත කුසලය තරම් බලවත් නැත.

සහේතුක කාමාවචර කුසල විපාක සිත් 08

මෙම කුසල අට නැවත විපාක සිත් අටක් වශයෙන් ද ක්‍රියා සිත් අටක් වශයෙන් ද දැක්වේ. ඒ අනුව සිත් සියල්ල 24 කි. මේ සියල්ල කාම සෝභන සිත් නමින් හැඳින් වේ.

සහේතුක කාමාවචර විපාක සිත්.

මෙහි සිත් නම් වශයෙන් කුසල සිත් අටට සමානය. අහේතුක සිත් 18 දී අලෝභ, අදොස, අමෝහ යන හේතුන්ගෙන් තොර කුසල විපාක සිත් 8 ක් හෙවත් අහේතුක කුසල විපාක සිත් 8 ක් දක්වන ලදී. මෙහි දක්වන කුසලවිපාක අලෝභ, අදොස, අමෝහ යන කුසල හේතුන් නිසා පහළවන හෙයින් මේවා සහේතුක කාමාවචර විපාක සිත් නමින් හැඳින්වේ. මේ කුසල් විපාක දීමේ දී අලෝභ, අදොස, අමෝහ යන හේතු තුනම ඇතිව පහළ වූ කුසල් සිත් විපාක දීමේ දී ත්‍රිහේතුක කුසල විපාක නමින් හැඳින්වේ. එය ප්‍රතිසන්ධි වශයෙන් විපාක ලබන තැනැත්තා ත්‍රිහේතුක ප්‍රතිසන්ධියෙකැයි කියනු ලැබේ. අලෝභ, අදොස යන කුසල මූල දෙක පමණක් බලවත් ව පහළ වූ කුසල සිත ද්විහේතුක ය. එයින් ප්‍රතිසන්ධිය ලද්දෝ ද්විහේතුක ප්‍රතිසන්ධිකයෝ ය. සාමාන්‍යයෙන් එවැනි කෙනෙක් වත්පොහොසත් කම් ඇති වාසනාවන්තයෙකි. ප්‍රඥාවන්ත නොවිය හැකිය.

මෙම කුසල විපාක සිත් සත්ත්වයාට සතර ආකාරයකින් විපාක දේ.

1. **ප්‍රතිසන්ධි**
2. **භවංග**
3. **තදාලම්භන**
4. **චුති** වශයෙනි.

මීළඟ භවයෙහි ඉපදීම ප්‍රතිසන්ධි විපාකය යි. භවංග තදාලම්භන හා චුති ප්‍රවෘත්ති විපාක යැයි කියනු ලැබේ. එයිනුත් භවංග නම් සිත චක්ඛු ආදී ද්වාරයන්ගෙන් අරමුණු නොගෙන සිටින අවස්ථාවය. ඒ අවස්ථාවේ පවතින සිතත් මෙහි විපාක සිතකි. එයින් අදහස් වන්නේ එහි තත්වය ද මෙම කුසලයට සමාන බවය. තදාලම්භන නම් ද්වාර භයෙන් ගන්නා ලද අරමුණුවල එල්බ ගැනීමය. හෙවත් ඒ අරමුණ අල්වා ගැනීමය. චුති නම් ඒ භවයෙන් පිටවීමය. මේ අනුව මෙම මහා කුසලයකින් ප්‍රතිසන්ධිය ලැබූ තැනැත්තාට ප්‍රවෘත්ති වශයෙන් භවංග අවස්ථාවේ දීත් තදාලම්භන අවස්ථාවේ දී හෙවත් අරමුණු ගන්නා අවස්ථාවේ දීත් ඇතැම්විට චුත වන අවස්ථාවේ දීත් මෙම කුසල විපාකය බලපවත්වන බව දත යුතු ය.

මේ සහේතුක විපාක නිසා මනුෂ්‍යාදී සුගතියක සැපවත්ව උපදී. එහි දී එහි කියන ලද අට ආකාර සිත්වල ඇති අඩු ලුහුඬුකම් වෙනස්කම් අනුව ලබන විපාකයේ ද අඩුලුහඬුකම් වෙනස්කම් සිදුවිය හැකිය. අහේතුක කුසල විපාක සිත්වල දී කියන ලද චක්ඛුවිඤ්ඤාණ ආදී හොඳ රූප හොඳ හොඳ ශබ්ද වැනි හොඳ අරමුණු ලැබී ඒ අහේතුක සිත් පහළ වීමත් සිදුවන්නේ මේ කාමාවචර කුසල් සිත් අනුවය. වෙනත් විධියකින් කිවහොත් ඇසට සුන්දර රූපයක් දක්නට ලැබීම ඇස ලැබීමේ පුණ්‍ය පක්‍ෂය නිසා සිදුවන්නකි. ඒ අවස්ථාවේ පහළවන චක්ඛු විඤ්ඤාණ සිත අහේතුක විපාකයකි. ඒ අහේතුක විපාකය ලැබීමට හේතු වූ කුසලය නම් මේ කාමාවචර කුසලයයි. මේ පිනයි.

සහේතුක කාමාවචර ක්‍රියා සිත්

සම්පූර්ණයෙන් තෘෂ්ණාව දුරුකළ නැවත ඉපදීම අවසන් කළ රහතන් වහන්සේගේ පින්පව් කිරීමක් නැත. එහෙත් උන්වහන්සේලා පින්යැයි සම්මත පිදිය යුත්තන් පිදීම, දහම් දෙසීම, දහම් ඇසීම වැනි යහපත් ක්‍රියා කරති. ඒ අවස්ථාවේ උන්වහන්සේලාට ද සිත් පහළ වේ. ඒවා මතු විපාක නොදෙන හෙයින් කුසල් නොවේ. පෙරකළ කර්මයක විපකත් නොවන හෙයින් විපාක ද නොවේ. එහෙයින් මේවා ක්‍රියා සිත්යැයි කියනු ලැබේ. ඒවා ක්‍රියා මාත්‍රයකි.

ඛීණං පුරාණං නවං නත්‍ථි සම්භවං............ පැරැණි කර්මය ක්ෂය කළේ ය. අලුත් කර්ම කිරීමක් නැත. යැයි කීවේ ඒ හෙයිනි. උන්වහන්සේලා සිදුකරන කුසලයේ ද මේ අට ආකාරය ඇතිවිය හැකිය. එහෙයින් ක්‍රියා සිත් ද අටකි.

වෙදනා ඤාණ සංඛාර - භෙදෙන චතුවීසති
සහෙතු කාමාවචර - පුඤ්ඤපාක ක්‍රියාමතා

අභ්‍යාස

01. මෙම සිත් අහේතුක යැයි නම්කරන්නේ කිනම් කරුණු නිසා ද?
02. අකුසල විපාක හතෙන් හයක් උපෙක්ඛා සහගත වේදනාවෙන් යුක්තවීමටත් කාය විඤ්ඤාණය පමණක් දුක්ඛ සහගත වීමටත් හේතුව පහදන්න.
03. හොඳින් බණ දහම් උගත් කර්ම කර්මඵල අදහන උපාසකයෙකුට තම උපන්දිනය නිමිති කරගෙන දානයක් දීමට දැඩි උවමනාවක් ඇතිවිය හෙතෙම දානයට දස නමකට ආරාධනා කොට දැහැමින් උපයාගත් ධනය වැයකොට ඉතා ප්‍රණීත ලෙස කිසිදු අඩුපාඩුවක් නොමැතිව දානය පිළියෙල කරයි. නෑදෑයන් පිරිවරාගෙන දානය පිළිගන්වන්නට බලා සිටියි. භික්ෂූන් වහන්සේලා දෙනමකට සිදු වූ කිසියම් අපහසුතාවක් නිසා දනට වැඩියේ අටනමකි. ලොකුහාමුදුරුවෝ ඒ කාරණය කියා දායකයාගේ සිත සනසති. දහනමම හිටියනම් තමයි හොඳ දැන් මොනව කරන්නද? කමක් නැහැ. හාමුදුරුවනේ කියා හෙතෙම දානය පිළිගන්වයි. ඔහුට පහළවන කුසල් සිත කුමක් ද?